

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ АКТИВАМИ В ГЛОБАЛЬНІЙ БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ

Розглянуто основні сучасні способи управління проблемною кредитною заборгованістю. Визначена актуальність функціонування спеціалізованих інституцій з управління активами. Обґрунтовано необхідність створення подібної інституції як інституційної складової банківської системи України.

The basic modern methods of management by the problem credit debt are considered. Actuality of functioning of specialized institution from the asset management is certain. The necessity of creation of similar institution is led to as an institutional component banking system of Ukraine.

Ключові слова: банківські установи, проблемні активи, управління активами.

Постановка проблеми. Нинішня фінансова криза визначила необхідність створення механізму управління портфелями проблемних активів в банківських установах. Адже від успішного вирішення цього завдання залежить як відновлення прибуткового функціонування банків, так і відновлення довіри вкладників до банківської системи в цілому. Тому розробка дієвих механізмів щодо нормалізації балансів банків по відношенню проблемних активів на основі економічних та організаційних заходів сьогодні є найактуальнішим завданням світової банківської системи.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Варто зазначити, що проблемам, пов'язаним з управлінням проблемною кредитною заборгованістю приділяється у вітчизняній економічній літературі достатня увага. Найбільш ґрунтовними є дослідження таких вчених, як, Геєць В., Гірченко Т., Дзюблюк О., Корнеев В., Міщенко В., Примостка Л. та інших.

Однак, незважаючи на кількість наукових праць з даної проблематики, ще недостатньо дослідженими є питання, пов'язані з розробкою альтернативних концепцій у вирішенні питань управління проблемними активами в умовах фінансової нестабільності.

Ціллю написання статті є дослідження основних підходів до управління проблемними активами банків в різних країнах світу та оцінка перспектив їх використання в Україні.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Станом на 01.08.2009 р. частка проблемних кредитів у кредитному портфелі банків України становила 6,2 % порівняно з 1,59 % на 01.08.2008 р. При цьому протягом періоду з 01.08.2008 р. до 01.08.2009 р. цей показник зріс у 3,9 рази, зокрема протягом січня-липня 2009 р. обсяги проблемних кредитів збільшились в 2,6 рази (з 18 млрд грн до 46,1 млрд грн) [1]. Причому, значна частина потенційно проблемних кредитів була реструктуризована банками без відповідного врахування реальної поточної вартості забезпечення за цими кредитами. Зазначене у короткостроковому періоді здатне спровокувати збільшення частки проблемних кредитів за «ефектом доміно». Дія цих факторів з великою долею ймовірності призведе до подальшої дестабілізації банківської системи України через зниження рівня її капіталізації, яка є основним показником стійкості.

Також необхідно підкреслити, що у 2009 році відбулось значне погіршення якості кредитних портфелів банків країн-членів СНД. Так, протягом січня-липня 2009 р. частка проблемних кредитів в портфелях банків Російської Федерації зросла у 3 рази, Республіки Білорусь – у 2,25 рази, Республіки Молдова – у 2,4, Республіки Казахстан – у 1,86 та, станом на 01.08.2009 р., становила відповідно 5,4 %, 1,32 %, 13,2 % та 5, 41 % [2 – 5].

Додамо, що збитки від подальшого списання непрацюючих активів у 2008 – 2010 рр., за підрахунками Міжнародного валютного фонду, становлять для США – 550 млрд дол. США, для зони євро – 750 млрд дол. США, для інших держав ЄС – 325 млрд дол. США [6]. За іншими підрахунками, загальний обсяг проблемних активів банківських систем країн Європи складає 41,2 трлн. євро, а обсяг збитків складе більш як 75 % цієї суми (приблизно 32 трлн. євро) [7, с. 10].

Як зазначає більшість вчених, зокрема В. Міщенко, головними заходами у відновленні стабільної роботи будь-якої банківської системи, що зазнала впливу кризових явищ, є рекапіталізація [8, с. 9]. Але вона матиме позитивні наслідки тільки за умови «нейтралізації» проблемних банківських активів, що робить цей процес необхідною складовою будь-якої програми заходів боротьби з кризою. Тому, центральними банками та урядами більшості країн світу активно вживаються заходи щодо очищення балансів банківських установ від проблемних активів. Але варто зазначити, що переважну частину портфелю проблемних активів банків у розвинених країнах складають різноманітні види цінних паперів та їх похідних. У той же час переважаюча частка проблемних активів банків країн з ринком, що формується – в тому числі й в Україні – являє собою прострочену та сумнівну кредитну заборгованість.

З початком прояву кризових явищ у банківській системі України Національний банк та Міністерство фінансів України активно працюють концепцією протидії негативним наслідкам кризи та

оздоровлення вітчизняної банківської системи. При цьому ключовим чинником є вивчення міжнародного досвіду.

Існуючі на сьогодні способи нормалізації балансів банків є досить різноманітними в залежності від законодавства країн. До найтипівіших відносимо такі:

- 1) створення спеціалізованого «поганого» (госпітального) банку для акумуляції проблемних активів;
- 2) створення спеціалізованого фонду (компанії) з управління активами з подальшою передачею проблемних активів;
- 3) продаж проблемних активів на відкритих ринках з урахуванням дисконту.

Кожен з зазначених способів має свої позитивні та негативні сторони. Найбільшою мірою на вибір технології нормалізації балансів банків впливають обсяг активів, спеціалізація та кількість й вид активів, що визнанні проблемними. Детально розглянемо перші два методи з огляду на можливість їхнього застосування у вітчизняних умовах.

Так, концепція створення так званого «проблемного» банку визначається багатьма науковцями як найоптимальніша в умовах нинішньої кризи. Ця концепція була втілена в життя урядом Швеції під час кризи 1991 – 1992 років, з огляду на теоретичні розробки американських науковців, що були розроблені у 1988 році. Пропонована методологія передбачає списання безнадійних кредитів та продаж банками проблемних кредитів спеціально створеним державним інституціям («Securum» і «Retrixa»). Даному процесу активно сприяло створення Агентства з підтримки банків, що здійснювало класифікацію активів та опрацьовувало підходи до їх оцінки. Загальні витрати держави щодо функціонування Агенції і нормалізації банківської системи склали 4 % ВВП (близько 11 млрд дол. США). Статус «поганих» було надано майже 7 % активів банківської системи. Після проведення зворотного процесу приватизації у сфері банківництва та реструктуризації проблемних кредитів держава повернула близько 10,4 млрд дол. США [9, с. 54].

Актуальним прикладом може слугувати створення у 1999 році урядом Японії банку DICJ у посткризовий період іпотечного ринку початку 1990-х рр., який викупував у банків «погані» активи. Після реструктуризації заборгованості та зростання цін на нерухомість банк повернув 98 % урядових коштів. Саме ефективна діяльність DICJ сприяла виходу Японії із семирічної кризи банківської системи [10, с. 53].

Наступний приклад стосується США, коли наприкінці 2008 головною фінансовою програмою оздоровлення банківського сектору було запропоновано TARP (Troubled Assets Relief Program), тобто програму викупу «поганих» активів банків. Фінансова допомога банкам за цією програмою вперше була надана у листопаді 2008, після загострення кредитної кризи. Загальний обсяг коштів програми вже перевищив 900 млрд дол. США. За цією програмою першочерговість у викупі проблемних активів за цією програмою належить спеціалізованим іпотечним установам [11]. Спеціалізовану інституцію планує створити також Міністерство фінансів США у вигляді фонду з викупу проблемних активів. Також урядом запропоновано створення «госпітального банку» на фундаменті Citibank, що є одним із найбільших реципієнтів програми TARP.

Проблема створення спеціалізованого державного банку управління проблемними активами актуалізується урядами Німеччини, Італії, Ірландії та Ісландії. Так уряд Німеччини, в рамках реалізації антикризових заходів, запропонував створити спеціалізований державний банк, що здійснюватиме обмін на облигації проблемних активів та їхнє подальше управління протягом 20 років. У цьому банку у 100 % власності держава, а фінансування відбуватиметься виключно через Державний бюджет ФРН [12, с. 4].

З урахуванням вітчизняних реалій банківської системи заслуговує на увагу досвід функціонування спеціалізованих фондів управління активів. Так, під час азійської кризи 1997 – 1998 рр. уряд Малайзії запровадив спеціалізовану банківську інституцію – державну корпорацію «Данахарта», що отримала права купівлі проблемних активів та можливість їхнього управління. Подібні фонди започатковувалися також у Мексиці, Аргентині, США та інших країнах. Актуальним є досвід Швейцарії, де було застосовано схему, за якою до капіталу подібної інституції залучалися проблемні банки (наприклад, UBS) за квотою 10 % та Національний банк Швейцарії за квотою 90 % [13, с. 14].

Що стосується країн СНД, то у Республіці Казахстан наприкінці 2008 було створено спеціалізований фонд – Фонд стресових активів (ФСА), що розпочав акумулювати проблемні активи, переважно іпотечні цінні папери, та сприяти створенню ринку проблемних кредитів цієї країни. Протягом 2008 – 2009 рр. загальна капіталізація фонду за прогнозами повинна зрости до 6 млрд дол. США –1 млрд дол. США за рахунок держави та 5 млрд дол. США за рахунок приватних інвесторів. При цьому викуп проблемних активів банків здійснюватиметься за балансовою вартістю, з врахуванням дисконту або іншої форми розподілу ризиків [14].

В Російській Федерації управління проблемними активами та функції спеціалізованого органу у цій сфері пропонується надати Агентству зі страхування вкладів (АСВ) з огляду на розробку спеціалізованої групи Асоціації російських банків (АРБ) [15]. Проте відсутність практики визначення ринкової ціни проблемних активів та корупційний ризик призвели до відмови від реалізації даної ідеї на початку 2009 та її відтермінування на невизначений термін. Наприкінці серпня 2009 АСВ започаткувало створення власного пайового фонду з переказом майже 20 млрд руб. з балансу АСВ та відкритим доступом до нього інших

банків. При цьому купівля паю фонду можлива за готівку, безготівковий рахунок, забезпечені права вимоги або цінні папери.

В той же час в РФ існує можливість самостійної протидії банків проблемним кредитам. Для цього створюються спеціалізовані закриті кредитні фонди, які мають можливість купівлі проблемних активів в обмін на власні паї. Можливість створення даних інституцій передбачена Федеральною комісією з регулювання фінансових ринків. Нині в РФ функціонує близько 23 закритих кредитних фонди. Загальна сума локалізованих кредитів складає станом на 01.08.2009 р. близько 2 млрд руб. [16]. Головними перевагами роботи банків із зазначеними фондами є вивільнення коштів резервів під збитки від кредитних операцій, що перевищує запропонований дисконт фонду. З метою недопущення фіктивного банкрутства подібних фондів внаслідок завищеної ціни придбання активів у банківських структур, Банк Росії планує запровадити відповідне інституційне регулювання. Готуються до оприлюднення рекомендації з оцінки ризиків при передачі проблемних активів у закриті кредитні фонди, за якими оцінка активів повинна враховувати ризики, коли банкам не дозволяється списувати резерви при передачі активу та зарахуванні на баланс паю закритого кредитного фонду.

Доволі актуальною є сек'юритизація проблемних активів в Російській Федерації без врахування іпотеки. Законопроект про можливість сек'юритизації проблемних споживчих, авто- та овердрафтних кредитів на початку вересня був поданий урядом РФ до Державної Думи. Дана процедура є можливою шляхом створення спеціалізованих фінансових товариств (СФТ), що випускатимуть облигації для залучення приватних інвестицій. Подібні спеціалізовані компанії російські банки створювали за кордоном. Так, наприклад, Московський банк реконструкції та розвитку започаткував подібний фонд у Люксембурзі – Russian Securitisation Platform SA, де реалізував майже 200 млн дол. США автокредитів [17].

Таким чином можна зробити висновок, що фінансові регулятори та банки багатьох країн світу активно працюють в сегменті банківських балансів щодо проблемних активів за допомогою створення спеціалізованих інституцій. При цьому маємо проблеми, які виникають насамперед у площині нерегульованості інституційного середовища та зволіканні з виділенням коштів за державними програмами. Так, станом на початок 2009 року купівлю проблемних активів, як засіб реалізації своїх антикризових програм, започаткували лише у США та Російській Федерації, де частка загальної суми коштів, що були виділені на протидію наслідкам кризи становила 13 та 5 % відповідно [18, с. 7].

В цілому, українські реалії не дозволяють достеменно використати міжнародний досвід управління проблемними активами. По-перше, переважна частина проблемного портфелю складає насамперед іпотека – в Україні цей показник складає приблизно 18 %. По-друге, головною причиною криз у більшості розвинених країн є падіння цін на нерухомість після багаторічного зростання «мильної бульбашки» на ринку житла. В той же час в Україні подібні «фінансові пузири» були присутні відразу у трьох ключових інституційних сегментах економічної системи: фондовому ринку, ринку кредитування та ринку нерухомості. Але створення в Україні спеціалізованої інституції з викупу та управління проблемними активами критично необхідною разом з врахуванням вітчизняної специфіки. Звідси її діяльність повинна базуватися на таких принципах:

- 1) Прибутковість, що заснована на викупі тільки забезпечених активів, насамперед іпотеки;
- 2) Пропорційність, яка повинна бути присутня при розподілі витрат між продавцями і покупцем;
- 3) Прозорість, що передбачає обов'язкову участь держави в управлінні та регулюванні діяльності такої інституції.

При цьому ключового значення набуває вирішення проблеми законодавчого забезпечення, тобто врегулювання питань створення, функціонування та регулювання діяльності спеціалізованих установ з викупу та управління проблемними активами. Не менш важливим є питання оцінки проблемних активів, що можливо лише за участі Національного банку України.

Висновки. Отже, практичний досвід країн близького та далекого зарубіжжя в умовах фінансової нестабільності свідчить про те, що функціонування спеціалізованих фондів з управління проблемними активами, наприклад, відповідних компаній, банків «поганих» кредитів, повинно ґрунтуватись виключно на довгостроковій перспективі та мати відповідне інституційне забезпечення. Діяльність подібних інституцій у багатьох країнах, при відповідному державному регулюванні та законодавчому забезпеченні, є ефективним у сенсі подолання наслідків нинішньої фінансової кризи.

Література

1. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>
2. Офіційний сайт Національного банку Республіки Казахстан [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nationalbank.kz>
3. Офіційний сайт Національного банку Молдови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bnm.org>
4. Офіційний сайт Банку Росії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cbr.ru>

5. Офіційний сайт Національного банку Республіки Білорусь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nbrb.by>
6. IMF «Global Financial Stability Report 2009» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imf.org/external/english/pubs/ft/gfsr/2009/01/pdf/sumr.pdf>.
7. Барановський О. Антикризисні заходи урядів та центральних банків зарубіжних країн // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 4. – С. 8 – 19.
8. Відновлення фінансової стійкості банківської системи України: антикризові заходи: Матеріали круглого столу // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 5. – С. 3 – 12.
9. Мироненко В. Море волнуется два // Інвестгазета. – 2009. – № 14. – С. 53 – 55.
10. Келер А., Ярош Д. Дорогой опыт // Інвестгазета. – 2009. – № 8. – С. 53.
11. Камара С. Губительные стресс-тесты [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.gazeta.ru/financial/2009/05/18/2987603.shtml?lj2 18/05/2009](http://www.gazeta.ru/financial/2009/05/18/2987603.shtml?lj2%2018/05/2009).
12. Папуша А. Госпітальні банки: світовий досвід та можливості для України: Матеріали круглого столу // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 7. – С. 3 – 8.
13. Міщенко В., Крилова В., Ніконова М. Реструктуризація кредитів в умовах кризи: світовий досвід та і можливості застосування в Україні // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 5. – С. 12 – 17.
14. План совместных действий правительства, Национального банка и Агентства по регулированию и надзору за финансовым рынком и финансовыми организациями Республики Казахстан по стабилизации экономики и финансовой системы на 2009 – 2010 годы [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.government.kz/documents/govprog/27>
15. О презентации проекта по работе с проблемными активами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.asv.org.ru>
16. Локшина Ю., Дементьева К., Ладыгин Д. Плохие активы не выведутся из банков [Електронний ресурс] // Коммерсантъ. – 2009. – № 158. – Режим доступу : <http://www.commersant.ru/doc.aspx?DocsID=1227261>.
17. Губейдуллина Г. Упаковка для кредитов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.banki.ru/news/bankpress/?id=1422654>.
18. Горелгад В.П. Симптом – кризис ликвидности, диагноз – кризис доверия // Банковское дело. – 2009. – № 2. – С. 6 – 10.

Надійшла 27.09.2009

УДК 338

С. М. ТИХОМІРОВА

Університет Банківської справи НБУ, м. Київ

ЛІКВІДНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

У статті узагальнено заходи впливу Національного Банку України на банківську систему для підтримання належного рівня ліквідності при виконанні банками відповідних економічних нормативів.

In the article generalized measures of influence of National Bank of Ukraine are on bank system for maintenance of the proper level of liquidity at implementation banks proper economic norms.

Ключові слова: банківська система, інноваційний розвиток, рівень ліквідності, економічні нормативи.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку банківської системи України актуальною проблемою є визначення оптимального рівня ліквідності банківської установи. Показники ліквідності – одна з найважливіших характеристик надійності банків. На їх підставі можна визначитися з фінансовою надійністю банківської установи та ефективністю розміщення ресурсного потенціалу банку.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Ліквідність комерційного банку визначається як його здатність забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами їхніх джерел і напрямів використання коштів (надання кредитів, інші витрати). Ліквідними активами є кошти в касі, на рахунках, які відкриті в Національному банку та інших банках, а також активи, що можуть бути швидко проконвертовані в готівкові чи безготівкові кошти.

Однак в економічній літературі залежно від цілей аналізу або досліджень, окремі науковці дають різні тлумачення цієї категорії. Так, наприклад, Джозеф Д. Сінкі (молодший) зазначає: «Вимога ліквідності означає, що фінансові активи повинні бути доступні для їх власників у якомога коротші терміни (протягом дня або менше) по номіналу» [10, с. 460]. На думку Кубинського В.О. та Улініча О.С., ліквідність слід розглядати як здатність банку відповісти на можливі ризики [9, с. 23].

Шелудько В.М. характеризує ліквідність як «...спроможність банку відповідати за своїми